

Felnőttoktatás

„Kevés nagyobb, ám ma gyakran hallott hazugság van, mint az, hogy egyrészt van a «kultúra», másrészt van az oktatás és nevelés. Bármely épeszű ember számára ezek szétválaszthatatlanul egyek.” Juhász-Nagy Pálnak ez a gondolata a felnőttoktatásra is maradéktalanul érvényes, sőt kiegészíthető az általa megfogalmazott egység az önművelés, az egymástól tanulás, és a non-formális tanulás fogalmaival is.

A felnőttoktatás hihetetlenül sokágú, bonyolult rendszer – egyéni és társadalmi igényeket egyaránt kielégít –, s napjainkban erősen átalakulóban van. Az átalakulás folyamatos és egyre több szemponttal gazdagodik. A munkaerőpiac által megkövetelt szakmai képzések mellett egyre jelentősebb hangsúlyt kap a felnőttkori kompetenciafejlesztés. A mindennapi életben, az ön- és közösségfejlesztésben szükséges készségek és attitűdök fejlesztése egyszerre kívánalom az Európai irányelvek alapján és – az előbbinél fontosabb okokból is – az egyének, és közösségeik boldogulása, érdekérvényesítő képességének megerősítése szempontjából is. A felnőttképzés iskolarendszerű formái is folyamatosan változnak, míg az iskolarendszeren kívüli formák között egyre nagyobb változatosság tapasztalható. A civil szervezetek világában – legyen szó bármilyen tematikus irányultságtól – megkerülhetetlen tevékenységgé vált a képzés, oktatás ismeretterjesztés, ki-ki a maga háza táján forgolódnók számára, a szervezet által fókuszba helyezett ismeretkörökről rendez tréningeket, képzéseket, tanulmányutakat.

Esetünkben e változatos tematikus irányultságból igyekeznénk kiemelni a környezetvédelmi irányultságú szervezeteket. S. Arapovics Mária 2007-ben publikált, a non-profit felnőttképzési szervezeteket érintő kutatásából kiderül, hogy 135 vizsgált civil szervezet közül, 7 szervezet nyilatkozott úgy, hogy tevékenységében szerepet kap a környezetvédelmi oktatás, képzés valamilyen formája.¹

Az átalakulással, a helyzetkép egyre szerteágazóbb gazdagodásával együtt jár a felnőttoktatás tartalmi és módszertani megújulása is. Megújítás és megújulás ez egyszerre, hiszen a 2001-ben született felnőttképzési törvény alkalmazása folyamatos innovációra készíti végrehajtókat és az alkalmazókat egyaránt – s talán csak a jogalkotók maradtak le ebben kissé. A magyar felnőttoktatás továbbra is számos kihívással néz szembe: az írástudatlanság leküzdése; az életen át tartó tanulás biztosítása; a foglalkoztatási és munkaerő-piaci gondok; a szociális helyzet javítása; komplex szemléletváltás a polgári lét kialakításához; az alacsony mutatók a társadalom kulcskompetenciáinak állapotában és legfőképpen a felnőttképzésben résztvevők igen alacsony számának növelésében, rengeteg munka vár még ránk. A hogyan, a miből, a hol és a kiket kérdések, természetesen kiegészülnek a „Mit tanítsuk?” kérdéssel is és ide tartoznak a helyi, nemzeti, regionális és globális társadalmi és környezeti témák is.

A Hamburgi Nyilatkozat a felnőttek tanulásáról, amely a V. Felnőttoktatási Világkonferencián született 1997-ben – s amelyet 2009-ben, Brazíliában követ majd az újabb világkonferencia – így ír a környezeti nevelés a felnőttoktatás kapcsolatáról:

A környezet fenntartása érdekében végzett oktatásnak egy egész életen át tartó folyamatnak kell lennie és tudatában kell lenni annak, hogy környezeti problémák milyen szocio-gazdasági, politikai és kulturális összefüggésekben jelennek meg. A fenntartható jövő nem valósítható meg a környezeti problémák és a jelen fejlődési paradigmák közötti összefüggések ismerete nélkül. A környezetvédelmi felnőttoktatás jelentős szerepet játszik abban, hogy a közösségek és az egyének, valamint a döntést hozó testületek érzékenyebbek és aktívabbak legyenek a fenntartható környezet védelmében.

---

¹ S. Arapovics Mária: Felnőttképzési non-profit szervezetek Magyarországon, Ráció kiadó, 2007., 87.o.

Helyzetkép

A sikeres munkavállaláshoz szükséges iskolai és a szakmai végzettség megszerzése érdekében – az egyén és családja biztonságos megélhetéséhez – alapvető jelentőségű a pályaválasztást segítő, az általános képzést adó, a szakképesítő (átképző, továbbképző) és az önképző jellegű felnőttoktatásban való részvétel. Az OECD számára készített, 2000-es adatok szerint Magyarországon 680-780 ezer vesz részt iskolarendszerű vagy azon kívüli felnőttképzésben, de sajnos kijelenthető, hogy a részvétel jóval az európai átlag alatt marad.

Igaz az is, hogy az alacsony – sokszor teljes mértékben hiányzó - alapkompenciák pótlását szolgáló intézményrendszer teljesen hiányzik.² A környezeti nevelés témaköre, amely az Európai Bizottság égisze alatt működő, az alapkészségek helyzetével és fejlesztésével foglalkozó munkacsoport besorolása szerint a nyolc kulcskompetencia között, a „Tudomány és technika/technológia” területén kapott helyett, szintén kevésbé jelenik meg az alapképzési palettán, mint minden állampolgár számára szükséges és elengedhetetlen tudás.³

A felnőttoktatás célcsoportjai széles értelemben a polgárok; különösen az általános képzésből kimaradók, az aktív dolgozók, a munkanélküliek, a hátrányos helyzetűek és a szakképzettség nélküliek, a nyugdíjasok. Közülük is elsősorban azok, akinek életminősége a különböző szociális tényezők mentén oly mértékben romlott, hogy ez már csak egy komplex, - az egyén személyiségére, az őt körülvevő közösségre és a vele kapcsolatra kerülő intézményekre egyaránt ható – váltással javítható, mint a tanulásban való bekapcsolódás.

A felnőttoktatás szinterei és környezeti nevelési lehetőségei szintén megváltoztak az elmúlt időszakban. Egyre több, a környezeti kérdéseket érintő tantárgyi kör került az iskolarendszerű képzés tantervi kereteibe sokszor az iskolán kívüli képzésben népszerűvé vált területekről is.

Szintén, a fent már említett, az OECD számára készült összefoglaló alapján, az alábbi szintereken zajlik ma felnőttképzés Magyarországon, amelybe a környezeti nevelés integrálódhat, integrálnia kellene:

- Iskolarendszerű formában alap, közép és felsőfokú iskolák, esti és levelező oktatással
- Iskolarendszeren kívül:
  - Gazdasági vállalkozásokban (Nyitott képzési piac, elsősorban munkaerőpiaci képzések, OKJ, nyelvi képzések, emellett jelentős a munkáltatók által szervezett un. belső képzések száma is.)
  - Helyi önkormányzatok szervezeteinél (elsősorban munkaerőpiaci képzések)
  - Központi költségvetési szervezetek intézményei (pl: regionális munkaerőfejlesztő és képző központok, elsősorban munkaerőpiaci képzések)
  - Civil szervezetek (legváltozatosabb a képzési formák tekintetében, erőteljesebben jelenik meg a kulcskompetenciák fejlesztése, így jellemzően a népiskoláknál is.)
  - Egyéb intézmények (pl: egyházi szervezetek intézményei)

Az 1980-as évek végéig nem volt a felnőttoktatás iskolarendszerű formáiban környezeti nevelési tematika. A NAT életbe lépésével kedvezőbbek lettek a feltételek a dolgozók

² Györgyi Zoltán (szerk): A Magyarországi felnőttképzés, Professzorok Háza Felsőoktatási Kutatóintézet, 2004

³ Sz. Tóth János (szerk): Felnőttképzés az Európai Unióban – Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról II., NFI, MNT 2004.

iskolában és szakképző intézményekben a környezeti ismeretanyag és szempontok érvényesítésére, különösen az “Életvitel” területén.

Az iskolán kívüli környezeti felnőttoktatási formák területén meg kell említeni a közel 20 éves múltú ún. vállalati és a tárcák vezetőképző (továbbképző) intézeteinél folytatott környezeti szakelőadói képzéseket. Az 1970-es évektől a tudományos és az ismeretterjesztő társadalmi szervezeteknél (pl. TIT, MTESZ stb.) megjelent ismeretbővítő és tanfolyami keretben is a környezeti ismeretterjesztés. 1989-től kibontakoztak a civil élet új (régijű) szinterei, ahol sokféle módszer és forma felhasználásával folyik a környezettudatos felnőttképzés (lakossági akciók, szemléletformáló tanfolyamok, szakmai konferenciák, kutatótáborok, kiadványkészítés stb.).

A felnőttképzési célú civil szervezetek számára, a csatlakozás óta több európai együttműködési lehetőség nyílt meg, elsősorban az Európai Bizottság „Lifelong Learning Program”-jának keretében a Leonardo, a Socrates és Grundtvig pályázati keretrendszerben. Örvedetes, hogy a magyar pályázó szervezetek aránya évről évre növekszik. Erre egy példa a egy Grundtvig, tanulási kapcsolatok projekt, 2006-ból, *ALERTA, Nevelési lehetőségek a Föld megóvása érdekében* címmel, amelynek szándéka az volt, hogy kapcsolatba hozza a felnőttoktatást végző szervezeteket és intézményeket nemzetközi szinten és felhívja a társadalom figyelmét a környezetvédelemre, elsősorban az oktatás, képzés eszközrendszerén keresztül.

Érdekes megemlíteni még egy európai együttműködésben megvalósuló projektet, amely két kulcskompetencia határterületén nyújt könnyen elérhető, aktuális fontos tudásanyagot az internet segítségével. A DOLCETA program, elsősorban fogyasztóvédelemmel kapcsolatos információkat közvetít, de túl a fogyasztókat megillető jogokon, a lakossági szolgáltatások (elektromos áram, vízszolgáltatás, kommunális szolgáltatások) területén átfogó tudástárként szolgál. A program 28 résztvevő országa között Magyarország is megtalálható: www.dolceta.com/magyarország.

A globális felmelegedés témájának világszintű artikulációja, sok más az élő és az épített környezetet érintő kérdést is felszínre hozott – jó értelemben popularizált -. A demokratikus állampolgári nevelés egyik sarokpontjává vált az állampolgárok környezettudatos viselkedésének formálása. A környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezetek megerősödtek, eszközeik sok esetben radikálisabbá váltak, s emellett egyre több lehetőséget kínálnak a ismeretszerzésre való bekapcsolódásra. A szemléletformálás fontos eszközévé vált a felnőttek oktatása, elsősorban nem formális és non-formális eszközökkel. Itt kell megemlítnünk, hogy azok a pályázati rendszerek, amelyeken keresztül a civil szervezetek által megvalósított képzési oktatási tevékenység leginkább finanszírozhatóak, egyre inkább követelik meg a fenntartható fejlődéshez és a környezettudatos létmódok népszerűsítéshez kapcsolódó ismeretanyagok átadását a képzési tevékenység során, függetlenül a képzés tematikájától.

Napjainkban elsősorban a demokratikus állampolgári kompetenciák fejlesztése során az alábbi területek jelentőségét fontos kiemelni ember és környezete témájában:

- etikus fogyasztás: hogyan vásároljunk és fogyasszuk fenntartható módon
- hulladékgazdálkodás a háztartásban
- az ember és gépei a mindennapokban
- mit tehetnek a háztartások a globális felmelegedés ellen

A kulturális (közművelődési) intézményekben is felerősödött a környezeti és a környezet- és természetvédő programok szervezése (előadássorozatok, vetélkedők, lakossági fórumok és akciók, zöld jeles napi rendezvények, zöld kiállítások, kézműves foglalkozások, stb.).

A környezeti felnőttoktatás iskolarendszeren kívüli színterei (elsősorban a civil szervezetek) gyakorta kerülnek tevékenységük során összeütközésbe az önkormányzati (politikai) és a gazdasági szférával, mivel a lakosság figyelmének felkeltése, a felvilágosító munka, a cselekvésre készítetés és a tudatos környezeti magatartás sokszor más érdekekbe ütközik. Ezen a téren az utóbbi években jelentős fejlődés történt (pl. a támogatás mértékében és a jogi feltételek megteremtésében).

Jelentős előrelépés és lehetőség a felnőttek környezeti nevelésében a népfőiskolák megjelenése. Több sikeres, környezeti témákat (pl. környezetbarát életvitel, komposztálás, biogazdálkodás) szerepeltető projekt futott az elmúlt években (pl. Mezőföld Népfőiskolai Társaság).

Javaslatok

1. Valamennyi felnőttképzési rendszerben elő kell segíteni a környezettudatos létmódra való felkészítést, megerősítést (állampolgári ismeretekkel bővítve.) Ezt elősegítendő a környezeti szemlélet hiánypótlására célszerű célcsoportonként (pl. vállalatvezetők, postások, építőipari szakmák) környezeti tananyag-egységet kidolgozni, amelyet valamennyi felnőttképzési (ismeretterjesztési) formában a képzés törzsanyagának kell tekinteni.
Fontos ezt kiegészíteni azzal, hogy ilyen meglévő tematikák nélkül is érdemes a helyi képzésekhez, kiegészítő – akár csak néhány órás – környezeti nevelési, környezetvédelmi modulokat kapcsolni, akár a non-formális tanulócsoporthoz csapatépítése során. Ehhez érdemes helyi szakemberek segítségét kérni, így az önkormányzat, a helyi iskolák, civil szervezetek vagy közösségi házak munkatársaihoz fordulni.
2. Valamennyi felnőttoktatási iskolatípusban és az egyes szakmákon belül is meg kell teremteni a szakma műveléséhez szükséges környezeti ismeretek, készségek és attitűd megszerzésének, fejlesztésének feltételeit.
3. Az iskolarendszerű felnőttoktatás átalakulóban lévő intézményeiben a környezeti képzés tartalmi meghatározásakor a közoktatás, a szakképzés és a felsőoktatás képzési követelményeit kell érvényesíteni. A metodikai megközelítéseknek meg kell felelniük egyrészt a környezeti tartalmaknak (új tanítási-tanulási módszerek) és a felnőtt (munkavállalói) létnek is.
4. Az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés színterein segíteni kell azoknak az intézményeknek és szervezeteknek a működését, amelyek környezetbarát szemléletmódot és aktív magatartást fejlesztő programokat szerveznek. Ösztönözni kell a felnőttképzés piaci és non-profit szereplőinek együttműködését az elsősorban környezetvédelmi célú szervezetekkel, támogatni kell a tapasztalat és a tudás cseréjét a két szektor között.
5. A környezeti felnőttoktatásban is meg kell változniuk a tanulási-tanítási stratégiáknak: erősíteni kell az önképzést, a távoktatást és az öntevékeny ismeretszerzést segítő, aktivitást fejlesztő közösségi formákat. *Előtérbe kell helyezni a kulcskompetenciákra alapozott képzési módszerek használatát, a felnőtt tanulók élethelyzeteire építő tematikák kidolgozását, ahol a résztvevő hallgató saját közvetlen környezet példáin keresztül kap betekintést a környezet-etikus viselkedés mindennapjaiba.*

6. Ki kell dolgozni – szakmai, módszertani és andragógiai igénnyel – a felnőttoktatók környezeti továbbképzését, s ebben a felsőoktatásnak is segítenie kell. Ki kell alakítani a környezeti felnőttoktatás szakértői hálózatát is, és ehhez megfelelő eszközöket (személyi, tárgyi, tananyag stb.) kell biztosítani.
7. Segíteni kell az egész életen át tartó tanulás négy alappilléreinek (megtanulni megismerni, megtanulni dolgozni, megtanulni másokkal együtt élni, és megtanulni élni) kialakítását. Ehhez elengedhetetlen az emberi kapcsolatok fejlesztése. Ösztönözni kell a környezeti nevelési civil szervezeteket is e tevékenység erősítésére.
8. Fejleszteni kell a fenntartható életvitelt népszerűsítő könyvkiadást és a magyar nyelvű internetes környezeti nevelési lehetőségeket, távoktatási kurzusok, szemléletformáló webhelyek további létrehozásával.
9. Támogatni kell a környezeti témájú népfőiskolák, klubok (pl. fenntartható vidékfejlesztés, ökolgazdálkodás, környezetvédelem a háztartásban) országos kiterjesztését, *összefogását és közös érdekvédelmét, eredményeik közös és „hangosabb” artikulációját*”.
10. Speciális továbbképzéseket kell létrehozni a zöld civil szervezetek aktivistái számára, hogy hatékonyabban végezhesék társadalmi jelentőségű szemléletalakító munkájukat és ehhez minél inkább merítsenek a felnőttképzés, elsősorban a non-formális képzési módszerek eszköztárából.

Felhasznált irodalom

Györgyi Zoltán (szerk): A Magyarországi felnőttképzés, Professzorok Háza Felsőoktatási Kutatóintézet, 2004

S. Arapovics Mária: Felnőttképzési non-profit szervezetek Magyarországon, Ráció kiadó, 2007., 87.o.

Sz. Tóth János (szerk): Felnőttképzés az Európai Unióban – Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról II., NFI, MNT 2004.

Irodalom

Camozzi, Anne: Adult environmental education. A workbook to move from words to action. Toronto, International Council for Adult Education, 1994. 152 o., 21 t.

Edbrooke, Jill – Grundy, Lisbeth: Earth works. For young people and the environment. London, Council for Environmental Education, 1990. Egységcsomag (6 db).

Mayer József (szerk.): Környezeti nevelés. Tantervjavaslatok a felnőttoktatás számára. Bp. OKI Felnőttoktatói Központ, 2000. 71 o.

Mayer József (szerk.): Környezeti nevelés felnőttoktatás. Budapest, 1999. március. Bp. OKI Felnőttoktatói Központ, 2000. 69 o.

Staats, H. J. – Harland, P.: The EcoTeam Program in the Netherlands. Study 4: A longitudinal study on the effects of the EcoTeam Program on environmental behavior and its psychological backgrounds. Summary report. Leiden, Centre for Energy and Environmental Research, 1995. 32 o.

